บทที่ 2

สถานะและความสามารถของบุคคลตามกฎหมาย

ก่อนที่จะศึกษาเรื่อง ความสามารถของบุคคลไม่ว่าจะเป็นบุคคลตามกฎหมายแพ่งหรือบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศจำจะต้องศึกษาถึงวิวัฒนาการของบุคคลโดยเริ่มจากกฎหมายโรมัน ซึ่งเป็นหลักกฎหมายพื้นฐานของกฎหมายในเรื่องบุคคลที่ใช้อยู่ในประเทศต่าง ๆ ซึ่งต่อมาได้พัฒนามาเป็นกฎหมายแพ่งในปัจจุบันและเชื่อมโยงไปถึงกฎหมายระหว่างประเทศ

จากการศึกษาถึงวิวัฒนาการ ว่าด้วยสถานะและความสามารถของบุคคล โดยเริ่มจากกฎหมายโรมันมาสู่กฎหมายแพ่งและจนกระทั่งมาถึงกฎหมายระหว่างประเทศพบว่าสถานะและความสามารถของบุคคลเกี่ยวพันกัน สถานะของบุคคลจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสามารถในการมีสิทธิ และใช้สิทธิของบุคคล สถานะที่ต่างกันของบุคคลจะทำให้ความสามารถของบุคคลแตกต่างกัน นอกจากนั้นแล้ว สถานะและความสามารถของบุคคลยังขึ้นอยู่กับ ประเภทของกฎหมายด้วย เพราะกฎหมายต่างประเภทกันย่อมกำหนดสถานะและความสามารถของบุคคลต่างกันออกไป

การที่จะเข้าใจถึงสถานะและความสามารถของบุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศโดยเฉพาะองค์การระหว่างประเทศได้นั้น จำเป็นต้องศึกษาถึงวิวัฒนาการทางกฎหมายว่าด้วยสถานะและความสามารถของบุคคล โดยเริ่มศึกษาจากกฎหมายโรมันก่อนว่า มีความเชื่อมโยงอย่างไรต่อกฎหมายแพ่ง และมีผลโยงใยไปถึงกฎหมายระหว่างประเทศอย่างไร ซึ่งการศึกษาดังกล่าว จะเป็นพื้นฐานในการศึกษาถึงสภาพบุคคลขององค์การระหว่างประเทศตามกฎหมายระหว่างประเทศและความสามารถขององค์การระหว่างประเทศ ซึ่งจะได้ศึกษาโดยละเอียดในบทต่อไป

2.1 สถานะและความสามารถของบุคคลตามกฎหมายโรมัน

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า บุคคลตามกฎหมายโรมันสิทธิและหน้าที่ของบุคคลแปรผันไปตามสถานะของบุคคล สถานะของบุคคลจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสามารถของบุคคล ถ้าสถานะของบุคคลต่างกันก็จะทำให้สิทธิ หน้าที่ และความสามารถในการมีสิทธิและใช้สิทธิของบุคคลแตกต่างกัน

ดังนั้นการจะพิจารณาถึงความสามารถของบุคคลว่าจะมีได้มากน้อยเพียงใดตามกฎหมาย ก็ต้องดูว่าบุคคลนั้นมีสถานะใด เมื่อทราบถึงสถานะของบุคคล ก็จะทำให้ทราบถึงความสามารถของบุคคล

2.1.1 สถานะเป็นตัวกำหนดความสามารถของบุคคล : บุคคลธรรมดา

การที่จะพิจารณาถึงสถานะและความสามารถของบุคคลนั้น ควรจะศึกษาถึงสภาพบุคคลก่อน ซึ่งในกฎหมายโรมันได้กล่าวถึงความเป็นบุคคลไว้ว่า ทารกจะมีสภาพบุคคลทันทีที่คลอดจากครรภ์มารดาแม้จะมีชีวิตอยู่ชั่วขณะหนึ่งก็ตามและสิ้นสุดลงเมื่อตาย[1] เมื่อบุคคลมีสภาพบุคคลก็จะมีสิทธิ หน้าที่ตลอดจนมีความสามารถตามกฎหมาย ในกฎหมายโรมันการที่จะพิจารณาว่าบุคคลใดจะมีสิทธิและหน้าที่ได้มากน้อยเพียงใดตามกฎหมายนั้น ต้องพิจารณาจากสถานะของบุคคล เพราะบุคคลตามกฎหมายโรมัน ผูกสิทธิ และหน้าที่ ตามสถานะของบุคคล คำว่า persona ในกฎหมายโรมันหมายถึง หน้ากาก(mask) ที่ตัวละครสวมใส่ในการแสดงบนเวที[2] เมื่อตัวละครแสดงบทบาทใด ก็จะสวมใส่หน้ากากและแสดงบทบาทนั้น สถานะ

---

[1]H.F. Jolowicz, Roman Foundations of Modern Law, (Oxford : Clarendon Press, 1957), p.108, p.111.

[2]P.W. Duff, Personality in Roman Private Law, Augustus M. Kelley, 1971, p.3.

ของบุคคลก็เหมือนหน้ากากที่กฎหมายกำหนดให้บุคคลสวมใส่ และแสดงบทบาทของตนตามสิทธิ หน้าที่และตามสถานะที่กฎหมายกำหนด

โดยที่กฎหมายโรมัน ใช้สถานะของบุคคลเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความสามารถของบุคคลบุคคลจะมีความสามารถในการมีสิทธิ และใช้สิทธิ ได้มากน้อยเพียงใดตามที่กฎหมายกำหนดก็พิจารณาจากสถานะของบุคคล โดยพิจารณาจากการเกิด อายุ เพศ ชุมชนที่บุคคลสังกัด ตลอดจนสภาวะการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ทันทีที่บุคคลเกิดมามีสภาพบุคคลตามกฎหมายก็จะกำหนดสถานะให้แก่บุคคลโดยกฎหมายโรมันถือหลักการสืบสายโลหิตเป็นอันดับแรก โดยพิจารณาว่าบิดา - มารดา ของเด็กมีสถานะใดในขณะเด็กเกิด ถ้าในขณะเด็กเกิดบิดา - มารดา มีสถานะเป็นพลเมืองชาวโรมัน ลูกก็จะมีสถานะเป็นชาวโรมัน (civis romanum) ซึ่งพลเมืองชาวโรมัน จะเป็นบุคคลประเภทเดียวที่มีสิทธิ หน้าที่ ตลอดจนมีความสามารถที่สมบูรณ์ตามกฎหมาย

อย่างไรก็ดีกฎหมายโรมันได้ใช้ลำดับขั้นของอายุ เป็นตัวกำหนดสถานะ และความสามารถของบุคคลด้วย ถ้าบุคคลมีสถานะเป็นเยาวชน (pupils) โดยผู้ชายมีอายุ 14 ปี และผู้หญิงมีอายุ 12 ปี ก็จะเริ่มมีความสามารถบางประการ เช่น สามารถทำนิติกรรมได้ แต่เป็นนิติกรรมที่จำกัดอยู่ในกรอบที่ว่าต้องเป็นนิติกรรมที่ไม่ทำให้ตนเสียเปรียบเท่านั้น นอกจากนั้นแล้วเยาวชนยังมีความสามารถในการรับมรดก หรือมีความสามารถทำการสมรส เป็นต้น

เมื่อสถานะของบุคคลเปลี่ยนจากเยาวชน เป็นผู้เยาว์(minor) คือ พอผู้ชายอายุ 20 ปี และผู้หญิงอายุ18ปีความสามารถของผู้เยาว์ก็จะมีมากขึ้นโดยมีความสามารถในการทำสัญญาได้ด้วยตนเอง และเมื่อบุคคลมีอายุครบ 25 ปีบริบูรณ์ ก็จะมีสิทธิ หน้าที่ และมีความสามารถตามกฎหมาย ได้อย่างเต็มที่[3]

นอกจากนั้นแล้ว ในสังคมโรมันยังได้มีการแบ่งแยกสถานะ และความสามารถ

---

[3]H.F. Jolowicz, Roman Foundations of Modern Law, (Oxford : Clarendon Press, 1957), p. 120.

ของบุคคล โดยใช้ เพศของบุคคล เป็นตัวกำหนด ซึ่งสิทธิของสตรีในกฎหมายโรมัน มิได้มีความสามารถเท่าเทียมกับบุรุษแต่อย่างใด เพราะสตรีจะถูกจำกัดความสามารถ ทั้งทางด้านการเมืองและด้านกฎหมายคือสตรีไม่สามารถที่จะดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ทางการเมืองได้เลย โดยเฉพาะในสภาประชาชนหรือสภาซีเนต ส่วนความสามารถด้านกฎหมาย การทำนิติกรรมของสตรี แม้สตรีนั้นจะบรรลุนิติภาวะแล้วก็ตาม ก็ต้องได้รับความยินยอมจากบิดา - มารดา หรือในกรณีที่สตรีนั้นสมรสแล้ว ก็ต้องได้รับความยินยอมจากสามี จะเห็นได้ว่าสถานะของสตรีในกฎหมายโรมัน มิได้มีความเป็นอิสระแต่อย่างใด เพราะถูกจำกัดความสามารถให้อยู่ภายใต้อำนาจของบุคคลอื่น ทำให้สตรีถูกจัดเข้าอยู่ในบุคคลประเภทไม่สามารถใช้สิทธิได้ในนามของตนเองได้ (alieni juris)

กรณีชาวต่างชาติ จะถูกจำกัดให้มีความสามารถได้เพียงบางประการเท่านั้น เช่น มีความสามารถในการทำสัญญาซื้อขาย เฉพาะสัญญาที่มิใช่สัญญาทางเศรษฐกิจ นอกจากนั้นแล้วกฎหมายที่ใช้บังคับกับชาวต่างชาติ ก็จะเป็นกฎหมายของต่างชาติ (jus gentium) โดยเฉพาะ ซึ่งแยกจากกฎหมายที่ใช้บังคับกับคนโรมัน(jus civile)

นอกจากนั้นแล้ว ในชุมชนของพลเมืองชาวโรมัน ยังมีการแบ่งสถานะของทาสแยกออกมาต่างหากจากความเป็นพลเมืองชาวโรมัน ดังที่กล่าวมาแล้วความสามารถของบุคคลตามกฎหมายโรมัน มิใช่เรื่องเกี่ยวกับสภาพบุคคล แต่เป็นเรื่องสถานะของบุคคล ทาส เกิดมามิได้มีสภาพบุคคลตามกฎหมายแต่อย่างใด ทาสเป็นเพียงทรัพย์ของผู้เป็นเจ้าของ โดยที่เจ้าของจะมีความสามารถเหนือชีวิต และร่างกายของทาส โดยทำการ ซื้อ - ขาย หรือปลดปล่อยทาสให้เป็นอิสระได้จะเห็นได้ว่า ทาสมิได้มีความสามารถในการมีสิทธิตามกฎหมาย ดังนั้นทาสจึงมิใช่บุคคลตามกฎหมายโรมันแต่อย่างใด[4]

---

[4]Barry Nicholas, An Introduction to Roman Law, (Oxford : Clarendon Press, 1961), p. 60.

เนื่องจาก สถานะของบุคคลในกฎหมายโรมัน มีลักษณะเป็น dynamic มิใช่สภาวะหยุดนิ่ง (static)[5] หมายความว่า บุคคลที่มีสถานะใดอยู่ก่อนแล้ว ก็อาจจะเปลี่ยนแปลงสถานะของตนได้ เมื่อสถานะของบุคคลเปลี่ยนไป ความสามารถในการมีสิทธิและใช้สิทธิ ก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น พลเมืองชาวโรมัน ถ้าสถานะเปลี่ยนไป สภาพบุคคลที่เคยมีอยู่ ก็จะสิ้นสุดลง เปรียบเสมือนสภาพบุคคลสิ้นสุดลงกรณีที่บุคคลถึงแก่ความตาย[6] ดังนั้น บุคคลนั้นก็จะเป็นผู้ที่ไม่มีความสามารถตามกฎหมายแต่อย่างใดหรือกรณีทาสถ้านายทาสทำการปลดปล่อยทาสให้เป็นอิสระ ทาส ก็จะมีสถานะที่เปลี่ยนไป คือ กลายเป็นบุคคล ที่มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย แต่ความเป็นอิสระดังกล่าว ก็มิได้มีสถานะเช่นเดียวกับผู้ที่เกิดมามีอิสระโดยกำเนิด เพราะนายทาสยังมีสิทธิเหนือทาสอยู่บางประการ เช่น ผู้ที่เป็นอดีตนายทาสยังมีอำนาจในการที่จะลงโทษทางอาญาทาส ในขณะเดียวกันผู้ที่ได้รับการปลดปล่อย แม้จะเป็นอิสระแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะยุ่งเกี่ยวทางด้านการเมืองได้ ซึ่งแตกต่างจากผู้ที่เป็นอิสระโดยกำเนิด

ส่วนความสมบูรณ์ของร่างกาย และความประพฤติของบุคคล ก็เป็นตัวกำหนดสถานะและความสามารถของบุคคลด้วยถ้าบุคคลนั้น เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเป็นคนวิกลจริตตลอดจนเป็นผู้สุรุ่ยสุร่าย คือ เป็นผู้ซึ่งผลาญทรัพย์สินของบรรพบุรุษ บุคคลเหล่านี้ จะไม่มีความสามารถ หรือมีความสามารถอันจำกัดในการทำนิติกรรม

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีการแบ่งสถานะของสมาชิกในครอบครัวโดยที่ชุมชนของครอบครัว จะมีพ่อบ้านเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองสมาชิกในแต่ละครอบครัว วัตถุประสงค์ในการแบ่งชุมชนโดยใช้เกณฑ์อำนาจทางการปกครองของพ่อบ้าน(patria potestas)[7] เป็นหลักก็เพื่อให้ทราบว่าบุคคลใดบ้างอยู่ใต้อำนาจการปกครองของพ่อบ้าน ซึ่งการแบ่งเช่นนี้มิได้มีวัตถุประสงค์ในการพิจารณาว่าบุคคลใดจะเป็นผู้ทรงสิทธิและหน้าที่ตลอดจนมีความสามารถ

---

[5]ประชุม รณฉาย, ประวัติศาสตร์กฎหมาย, เอกสารประกอบคำบรรยาย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 6.

[6]H.F. Jolowicz, Roman Foundations of Modern Law, p. 113.

[7]ประชุม รณฉาย, เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

ได้มากน้อยเพียงใดตามกฎหมายแต่อย่างใด เพราะบุคคลที่อยู่ใต้อำนาจการปกครองของพ่อบ้านไม่มีความสามารถในการกระทำการตามกฎหมายและไม่สามารถกระทำการในนามของตนเองได้(alieni juris) แต่อย่างใด พ่อบ้านจะเป็นผู้ใช้อำนาจทุกอย่างแทนบุคคลเหล่านี้ ดังนั้นพ่อบ้านจึงเป็นผู้ที่มีความสามารถโดยสมบูรณ์ตามกฎหมาย (sui juris) แต่เพียงผู้เดียว

2.1.2 สถานะและความสามารถของนิติบุคคล

นอกจากกฎหมายโรมัน จะกล่าวถึงบุคคลธรรมดาแล้วยังได้มีแนวความคิดว่าด้วยนิติบุคคล ซึ่งแนวความคิดว่าด้วยนิติบุคคล เป็นผลสืบเนื่องมาจากความสามารถในกฎหมายของบุคคลธรรมดา เนื่องจากการกระทำบางอย่างบุคคลคนเดียวไม่สามารถกระทำการให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ จึงต้องมีการรวมกลุ่มของบุคคลขึ้นเพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้ โดยกฎหมายได้ยอมรับการรวมกลุ่มของบุคคลดังกล่าวว่าเป็นผู้ทรงสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย

การรวมกลุ่มของบุคคล เพื่อที่จะดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่แน่นอน เช่นนี้เรียกว่า universitas หรือ ถ้าจะเทียบเคียงกับภาษาอังกฤษก็คือคำว่า corporation[8] ซึ่งเราเรียกบุคคลเหล่านี้ว่า นิติบุคคล (juristic person)[9] ซึ่งแนวความคิดว่าด้วยการรวมกลุ่มของบุคคลตามกฎหมายโรมันเช่นนี้เป็นการรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์ ทั้งในทางการเมือง ทางศาสนา ทางสังคม โดยมีการรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมมูลนิธิหรือกองทรัพย์สินและนอกจากนั้นแล้ว ยังมีการรวมกลุ่มของปัจเจกชนอีกด้วยซึ่งการรวมกลุ่มของบุคคลเหล่านี้กฎหมายยอมรับให้มีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของตนเอง โดยมีสถานะที่แยกต่างหากจากกลุ่มบุคคลผู้ก่อตั้ง โดยที่ใน Digest ได้รับรองว่า สมาชิกไม่ต้องรับผิดต่อหน้าที่ที่ corporation

---

[8]H.F. Jolowicz, Roman Foundations of Modern Law, P. 129.

[9]P.w. Duff, Personality in Roman Private Law, p. 208

ได้ก่อขึ้น นั่นหมายความว่า corporation มีสภาพนิติบุคคลแยกต่างหากจากสมาชิก[10] ผู้ก่อตั้ง

แต่แนวความคิดว่าด้วย corporation ของกฎหมายโรมันต่างจากแนวความคิดว่าด้วย corporate law ในปัจจุบัน เพราะการรวมกลุ่มในกฎหมายโรมันเป็นการรวมกลุ่มที่มิใช่การแสวงหากำไรส่วนตัว แต่อย่างใด[11] และในกฎหมายโรมันก็มิได้กล่าวถึงสภาพนิติบุคคล (legal personality) ของ universitas หรือ corporation ว่าเกิดขึ้นเมื่อใด คงกล่าวแต่เพียงว่า universitas หรือ corporation เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา ดังนั้นจึงต้องมีองค์กรเข้าไปดำเนินการแทน ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้เป็นการดำเนินการแทน universitas หรือ corporation มิใช่การดำเนินการแทนสมาชิกใดสมาชิกหนึ่ง

อย่างไรก็ตามเนื่องจาก universitas หรือ corporation มีสถานะเป็นนิติบุคคล คือเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมุติขึ้น ไม่ได้มีชีวิต จิตใจอย่างมนุษย์ การจะให้นิติบุคคลสามารถมีสิทธิ และหน้าที่ เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาทุกประการ ย่อมเป็นไปไม่ได้ ดังนั้นความสามารถจึงแตกต่างจากบุคคลธรรมดา เช่นนิติบุคคลไม่สามารถมีสิทธิในทางการเมือง ไม่มีสิทธิในการมีครอบครัว และไม่สามารถทำการสมรสได้ เป็นต้น

แต่เพื่อที่จะให้นิติบุคคลสามารถดำเนินการตามความมุ่งหมายได้ กฎหมายโรมันได้บัญญัติความสามารถบางประการไว้แก่ universitas หรือ corporation เช่น ให้มีความสามารถในการมีทรัพย์สินเป็นของตนเอง มีความสามารถในการทำสัญญาและมีความสามารถฟ้องหรือถูกฟ้อง เป็นต้น

2.2 สถานะและความสามารถของบุคคลตามกฎหมายแพ่ง

หลังจากอาณาจักรโรมันได้เสื่อมลงในราวปี ค.ศ. 527 - 565 ลักษณะของความไม่เท่าเทียมกันของบุคคลธรรมดาก็เริ่มลดลง การปกครองที่มีลักษณะของความเป็นนายกับ

---

[10]Sudtharma Yoonaidharma, Theories of Corporation Entity, Chulalongkorn Law Reviews, Vol 5, 1988, P. 18.

[11]P.W. Duff, Personality in Roman Private Law, p.208.

ทาสที่แตกต่างกันอย่างมากได้เสื่อมลง ต่อมาในยุคสมัยกลาง (Middle Ages ประมาณช่วงปี ค.ศ. 500-1500) ซึ่งในช่วงนี้เป็นยุคที่ศาสนจักรรุ่งเรืองมาก[12] สถาบันการเมืองที่สำคัญคือ โบสถ์ โดยโบสถ์จะเป็นผู้ที่มีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง ลักษณะการปกครองกลายเป็นผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง โดยผู้อยู่ใต้ปกครองต้องเชื่อฟังคำสั่งของฝ่ายศาสนจักร

ต่อมาในราว ปี ค.ศ. 1500 เป็นต้นมา สมัยกลางได้ค่อย ๆ ปิดตัวเองลง เข้าสู่ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaisance)[13] ซึ่งเป็นยุคที่ยุโรปมีความเจริญก้าวหน้าด้านศิลปวิทยาการเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วง ปี ค.ศ. 1789 ที่มีการปฏิวัติฝรั่งเศส มีการเรียกร้องให้ทุกคนมีสิทธิเสมอภาคเท่าเทียมกัน ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวได้มีผลกระทบต่อวิวัฒนาการในเรื่องบุคคลธรรมดาในกฎหมายแพ่งปัจจุบัน คือทุกคนจะมีสิทธิและหน้าที่เสมอภาคกันตามกฎหมาย โดยเฉพาะได้มีการแถลงยืนยันใน Declaration of Human Rights

ดังนั้น ลักษณะของบุคคลในกฎหมายแพ่งปัจจุบันจึงยึดถือหลักความเสมอภาคเท่าเทียมกันเป็นสำคัญไม่ว่าจะเป็นกฎหมายแพ่งระบบใดในโลกจะมีรูปแบบเดียว คือ บุคคลทุกคนจะมีสิทธิ และหน้าที่เสมอภาคกันตามกฎหมาย และมีส่วนร่วมในการมีนิติสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

2.2.1 บุคคลธรรมดา : ความสามารถในการมีสิทธิและใช้สิทธิของบุคคล

เพื่อที่จะให้เห็นภาพชัดเจนเกี่ยวกับสถานะและความสามารถของบุคคล จึงจะขอยกตัวอย่างเปรียบเทียบกับกฎหมายแพ่งไทย ซึ่งในกฎหมายแพ่งไทย สถานะของบุคคลจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสามารถในการมีสิทธิ และปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด เช่นเดียวกับกฎหมายโรมัน แต่ผลจากการมีสถานะของบุคคลจะแตกต่างจากกฎหมายโรมัน กล่าวคือ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี 2534 มาตรา 25 ได้บัญญัติว่า "บุคคลย่อมเสมอ

---

[12]ปรีดี เกษมทรัพย์ นิติปรัชญา, (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภาคสอง : บทนำทางประวัติศาสตร์) หน้า 108-109.

[13]ปรีดี เกษมทรัพย์ อ้างแล้ว หน้า 113.

กันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน"

จะเห็นได้ว่า บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิ และหน้าที่ตามกฎหมายเท่าเทียมกันไม่ว่าบุคคลจะมีสถานะใด ไม่ว่าจะเป็น เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้หญิง หรือผู้ชาย ตลอดจนจะมั่งมี หรือยากจนก็ตาม บุคคลเหล่านี้ย่อมมีสิทธิ และหน้าที่ตามกฎหมาย แต่ขณะเกิด ซึ่งในประมวลแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 วรรค 1 บัญญัติว่า "สภาพบุคคลเริ่มเมื่อคลอด แล้วอยู่รอดเป็นทารก และสิ้นสุดลงเมื่อตาย" และใน มาตรา 15 วรรค 2 บัญญัติว่า "ทารกในครรภ์มารดา จะสามารถมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากภายหลังเกิดมารอดอยู่" ดังนั้นความสามารถในการมีสิทธิของบุคคลย่อมมีขึ้นแต่ขณะเกิด และย้อนหลังไปถึงเวลาที่ทารกปฏิสนธิอยู่ในครรภ์มารดา โดยมีเงื่อนไขว่าภายหลังเกิดมารอดอยู่

จะเห็นได้ว่า เมื่อบุคคลมีสภาพบุคคล บุคคลนั้นก็จะมีความสามารถในการมีสิทธิตามกฎหมายเทียมกัน แต่มีบุคคลบางประเภทที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกาย หรือจิตใจ เช่น ผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ หรือคนเสมือนไร้ความสามารถ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ กฎหมายถือว่าเป็นผู้หย่อนความสามารถ อันเนื่องมาจากสถานะของตน ดังนั้น กฎหมายจึงต้องให้ความคุ้มครองแก่บุคคลเหล่านี้ โดยจำกัดความสามารถในการใช้สิทธิ แก่บุคคลเหล่านี้

สถานะของผู้เยาว์เริ่มนับตั้งแต่เริ่มมีสภาพบุคคล จนกระทั่งบรรลุนิติภาวะ ซึ่งบุคคลจะบรรลุนิติภาวะ เมื่ออายุ 20 ปีบริบูรณ์ (ปพพ. มาตรา 19) หรือบรรลุนิติภาวะโดยการสมรส (ปพพ. มาตรา 20) โดยที่ผู้เยาว์เป็นผู้ที่หย่อนความสามารถ อันเนื่องมาจากอายุและขาดประสบการณ์ต่าง ๆ หากปล่อยให้ผู้เยาว์กระทำการใด ๆ เอง อาจก่อให้เกิดความเสียหายได้ ดังนั้นกฎหมายจึงจำกัดความสามารถในการใช้สิทธิในการทำนิติกรรมของผู้เยาว์ไว้ว่า ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม(ปพพ. มาตรา 21) ก่อน

แต่มีการกระทำนิติกรรมบางอย่าง ที่ผู้เยาว์สามารถทำได้โดยลำพัง เช่น ผู้เยาว์อาจทำการใด ๆ ได้ทั้งสิ้น หากเป็นเพียงเพื่อจะได้ใช้ซึ่งสิทธิอันใดอันหนึ่ง หรือเป็นการเพื่อให้หลุดพ้นจากหน้าที่อันใดอันหนึ่ง (ปพพ. มาตรา 22) หรือกรณีที่เป็นการต้องทำเองเฉพาะตัว (ปพพ. มาตรา 23) หรือการใด ๆ ซึ่งเป็นการสมแก่ฐานานุรูปแห่งตน และเป็นการอันจำเป็นเพื่อเลี้ยงชีพตามสมควร (มาตรา24) หรือกรณีการทำพินัยกรรม เมื่ออายุ 15 ปี บริบูรณ์ (มาตรา 25)

ส่วนคนวิกลจริตซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ กฎหมายถือว่าเป็นผู้ซึ่งหย่อนความสามารถทางด้านสมองหรือเป็นผู้จิตใจไม่ปกติ ไม่สามารถทำนิติกรรมใด้แต่อย่างใด นิติกรรมที่ทำโดยคนไร้ความสามารถย่อมเป็นโมฆียะ (ปพพ. มาตรา 31)

กรณีคนเสมือนไร้ความสามารถ เป็นบุคคลที่หย่อนความสามารถอันเนื่องมาจากเหตุบกพร่องทางร่างกายบางประการ เช่น จิตฟั่นเฟือน หรือประพฤติสุรุ่ยสุร่าย เสเพล เป็นอาจิณ โดยหลักแล้วคนเหล่านี้มีความสามารถในการทำนิติกรรมต่าง ๆ ได้และมีผลสมบูรณ์ด้วย เพียงแต่มีเหตุบกพร่องบางประการทำให้ไม่สามารถจัดทำการงานของตนได้ ดังนั้นกฎหมายจึงให้บุคคลเหล่านี้มีความสามารถในการทำนิติกรรมได้ เว้นแต่จะเป็นนิติกรรมที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินทั้งสังหาริมทรัพย์ และอสังหาริมทรัพย์ เป็นต้น หรือการดำเนินการทางศาล หรือนิติกรรมเกี่ยวกับด้านการเงิน เป็นต้น ซึ่งการทำนิติกรรมเหล่านี้ ต้องได้รับความยินยอม จากผู้พิทักษ์ก่อน(ปพพ. มาตรา 35)

นอกจากนั้นแล้ว สามี - ภริยา ที่สมรสกันโดยชอบด้วยกฎหมาย ก็จะถูกจำกัดความสามารถในการใช้สิทธิเช่นกัน เพราะการสมรสทำให้ทรัพย์สินที่ สามี - ภริยา หามาได้ระหว่างทำการสมรสกลายเป็นสินสมรส ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ สามี - ภริยา หาได้ร่วมกันนี้ ทำให้การจะทำนิติกรรมใดๆที่เกี่ยวกับสินสมรสดังกล่าว ต้องได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่งก่อน ปพพ. มาตรา 1476 บัญญัติว่า "นอกจากสัญญาก่อนสมรสจะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น สามีและภริยาเป็นผู้จัดการสินสมรสร่วมกัน" ดังนั้น ความสามารถดังกล่าวของ สามี - ภริยา ถูกจำกัด อันเนื่องจากสถานะของการเป็นคู่สมรส

2.2.2 นิติบุคคล : สภาพนิติบุคคล และความสามารถของนิติบุคคล

แนวความคิดว่าด้วยนิติบุคคลในกฎหมายแพ่งปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลมาจากการรวมกลุ่มของบุคคลจากกฎหมายโรมันว่าด้วย universitas หรือ corporation แต่สิ่งที่ได้มีการพัฒนาต่อมาก็คือ มีการกล่าวถึงการเกิดขึ้นของสภาพนิติบุคคล (legal personality) โดยได้มีทฤษฎีว่าด้วยสภาพนิติบุคคล ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

2.2.2.1. ทฤษฎีที่ถือว่านิติบุคคลมิได้มีตัวตนที่แท้จริง

1 Fiction Theory[14] ทฤษฎีนี้เริ่มมีแนวความคิดมาตั้งแต่สมัย Ulpian จนกระทั่งถึงสันตปาปา Innocent ที่ 4 แต่แนวความคิดนี้มีลักษณะเด่นชัดขึ้นในผลงานของ Savigny จนมีผู้กล่าวว่าเป็นทฤษฎีของ Savigny เป็นผู้คิดค้นขึ้น ทฤษฎีนี้นอกจากจะกล่าวถึงบุคคลธรรมดาแล้ว กฎหมายยังยอมรับนิติบุคคลว่าเป็นสิ่งสมมติขึ้น ทฤษฎีนี้เห็นว่า นิติบุคคลเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนโดยแท้จริง เป็นเพียงสิ่งที่กฎหมายได้คิดขึ้น กำหนดขึ้น จึงมองเห็นนิติบุคคลไม่ได้ และจับต้องนิติบุคคลไม่ได้ นิติบุคคลไม่มีเจตนาเป็นของตนเอง ไม่มีความรู้สึกนึกคิด ไม่อาจกระทำการใด ๆ ได้ด้วยตนเอง นิติบุคคลจะมีสิ่งเหล่านี้ ก็ต่อเมื่อกฎหมายยอมรับ

2 ทฤษฎีให้ความยินยอม (Concession Theory)[15] ทฤษฎีนี้เกิดพร้อม ๆ กับทฤษฎีกำหนดเอาเอง ทฤษฎีนี้ถือว่านิติบุคคลเกิดเมื่อกฎหมายให้ความยินยอม และสภาพความเป็นนิติบุคคลต้องเป็นไปตามกฎหมายกำหนด การที่นิติบุคคลจะเกิดหรือมีอำนาจเพียงใดย่อมขึ้นกับการยอมรับของกฎหมายทั้งสิ้น และทฤษฎีนี้ถือว่า การยอมรับของกฎหมายของรัฐใด ก็เป็นนิติบุคคลของรัฐนั้น หาได้เป็นนิติบุคคลในรัฐอื่นด้วยไม่

2.2.2.2 ทฤษฎีที่ถือว่านิติบุคคลเป็นสิ่งที่มีตัวตน (Non-Fiction Theory)

1 ทฤษฎีว่าด้วยความมีตัวตนของนิติบุคคลอันแท้จริง (The Group Personality, Realist or Organic Theory or Sociolgical Theory)[16] สภาพบุคคลของนิติบุคคลเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงข้อเท็จจริง ผู้ก่อตั้งทฤษฎีนี้ คือ Gieke การรวมกลุ่มกันในรูปแบบของนิติบุคคลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง มีองค์กร มีสมาชิก และมีเจตจำนง

---

[14] P.W. Duff, Personality in Roman Private Law, p.208, 211.

[15] หยุด แสงอุทัย, กฎหมายแพ่งหลักทั่วไป) กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2535.), หน้า 249.

[16] P.W. Duff, Personality in Roman Private Law, p.208, 13.

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ของตนเอง ซึ่งทฤษฎีนี้เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 19 ประมาณปี 1841 - 1921 ในขณะที่ทฤษฎีกำหนดเอาเองพยายามจำกัดความสามารถของนิติบุคคล แต่ทฤษฎีบุคคลิกภาพของคณะบุคคลอันแท้จริงได้พยายามวางรากฐานในการยอมรับสภาพนิติบุคคลทางกฎหมายอย่างกว้างขวางโดยการจดทะเบียน

ทฤษฎีนี้ กล่าวว่ากลุ่มบุคคลที่เป็นนิติบุคคล มีความสามารถทำกิจการได้จริง[17] และถือว่านิติบุคคลเกิดจากการรวมตัวของบุคคลทั้งหลาย กฎหมายเป็นแต่เพียงรับรองสภาพความเป็นอยู่ของนิติบุคคลที่มีอยู่แล้วเท่านั้น

2 <u>ทฤษฎีทำให้นิติบุคคลเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์</u> (Purpose Theory)

ทฤษฎีนี้เห็นว่าแท้จริงแล้วบุคคลธรรมดาเท่านั้นที่มีฐานะเป็นบุคคล เพียงแต่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองวัตถุประสงค์ที่แน่นอนบางประการ ของกลุ่มชนเท่า ๆ กับคุ้มครองผลประโยชน์ของคนธรรมดาเท่านั้นเอง

3 <u>ทฤษฎีผู้รับประโยชน์</u> (Bracket, The Symbolist or Collectivist Theory) ทฤษฎีนี้ถือว่า สมาชิกของนิติบุคคล เป็นผู้มีสิทธิ และหน้าที่ กล่าวคือ รวมกันตั้งนิติบุคคลขึ้นแล้วใช้ชื่อนิติบุคคลอันหนึ่งแทนบุคคลทั้งหมด เพื่อความสะดวกในการดำเนินการ

ทฤษฎีนี้เห็นว่า ผู้ถือสิทธิ์และหน้าที่ของนิติบุคคลที่แท้จริงย่อมได้แก่บุคคลธรรดา สิทธิของนิติบุคคลเป็นข้อเท็จจริงที่ให้ไว้กับสมาชิกที่เป็นปัจเจกชน ในทางทฤษฎีอาจจะไม่สะดวกที่สิทธิเหล่านี้เป็นของปัจเจกชนแต่คนละคน ดังนั้นปัจเจกชนที่เป็นสมาชิกจึงละไว้ และทำให้ปัจเจกชนกลุ่มนี้เป็นหน่วยงานเดียวกัน

วิธีการมองว่านิติบุคคลมีขึ้น เพื่อประโยชน์ของปัจเจกชนผู้เป็นสมาชิก นับว่าเป็นวิธีการมองถึงนิติบุคคลในสภาพที่แท้จริงในสังคมได้แง่มุมหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากว่า บุคคลคนเดียวไม่อาจทำกิจการบางอย่างให้สำเร็จได้ จึงต้องอาศัยการรวมกลุ่มกันเป็นหมู่คณะ และเพื่อ

---

[17] F.W. Maitland, <u>Introduction to Gierke's Political Thories of the Middle Age</u>, 27 L.O.R. 90 (1911)

019568

ความสะดวกในการดำเนินงานของหมู่คณะ จึงบัญญัติให้มีสภาพนิติบุคคล เช่น ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว บริษัทจำกัด หรือสมาคม เป็นต้น

ทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อพิจารณาแล้วก็จะเห็นได้ว่า แท้จริงแล้วแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. นิติบุคคลเป็นสิ่งสมมุติ ได้แก่ทฤษฎี Fiction Theory กลุ่มนี้เห็นว่า นิติบุคคลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอำนาจของกฎหมายทั้งสิ้น หาได้มีความเป็นอยู่แท้จริงไม่ เพียงแต่กฎหมายสมมุติให้เป็นบุคคล เพื่อให้สามารถมีสิทธิและหน้าที่ได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา แต่เนื่องจากนิติบุคคลไม่มีตัวตนที่แท้จริง ไม่อาจแสดงเจตนาได้ จึงจำเป็นต้องมีผู้แทนนิติบุคคลเป็นผู้แสดงเจตนาแทน นิติบุคคลจะมีสิทธิก็เพียงแต่เท่าที่กฎหมายกำหนดให้เท่านั้น

2. นิติบุคคลเป็นจริง ได้แก่ทฤษฎี Realist Theory กลุ่มนี้มีความเห็นว่า นิติบุคคลมีสภาพความเป็นอยู่อย่างแท้จริง มิใช่สิ่งสมมุติขึ้นลอย ๆ ด้วยเหตุนี้นิติบุคคล จึงมีเจตนาที่แสดงออก โดยทางส่วนประกอบของนิติบุคคลซึ่งเป็นคนธรรมดาได้ เพราะนิติบุคคลเป็นที่รวมของคนธรรมดา นิติบุคคลไม่ใช่สิ่งที่กฎหมายสร้างขึ้นตามชอบใจ กฎหมายเพียงแต่มารับรองความมีอยู่ของนิติบุคคลที่มีอยู่ และคอยควบคุมตลอดจนกำหนดสิทธิหน้าที่ให้เท่านั้น

หากพิจารณาจาก ปพพ. มาตรา 68 ซึ่งบัญญัติว่า "อันว่านิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่ด้วยอาศัยอำนาจแห่งบทบัญญัติทั้งหลายของประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่น" จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า นิติบุคคลเกิดขึ้นได้ 2 ทาง คือ โดยบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และเกิดจากบทบัญญัติของกฎหมายอื่น คำว่าบทบัญญัติของกฎหมายอื่นหมายถึง กฎหมายภายในของไทยนั่นเอง

ดังนั้นนิติบุคคลจึงถูกก่อตั้งขึ้นโดยบทบัญญัติของกฎหมายเท่านั้น มิใช่เกิดจากการก่อตั้งของบุคคลตามใจชอบ นอกจากนี้แล้วจะเห็นได้จากคำจำกัดความที่อธิบายความหมายของคำว่า "นิติบุคคล" ไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่กฎหมายสมมุติขึ้น ไม่ใช่บุคคลที่มีชีวิตจิตใจ[18] และใน ปพพ. มาตรา 1015 ยังได้บัญญัติว่า "สภาพนิติบุคคลในกฎหมายแพ่งเกิดขึ้นโดยการจดทะเบียน"

จะเห็นได้ว่าหลักการ ว่าด้วยนิติบุคคล และสภาพนิติบุคคลตามกฎหมายแพ่ง ได้นำหลักทฤษฎีที่ถือว่านิติบุคคลมิได้มีตัวตนที่แท้จริง (Fiction Theory) มาปรับใช้ โดยเห็นว่านิติบุคคลเกิดขึ้นจากบทบัญญัติของกฎหมาย ดังนั้น อำนาจ หน้าที่ ตลอดจนความสามารถของนิติบุคคลจึงเป็นไปตามบทบัญญัติตามที่กฎหมายกำหนด

ในกฎหมายแพ่ง ได้กำหนดให้นิติบุคคลมีสภาพบุคคล โดยมีสิทธิ และหน้าที่แยกต่างหากจากบุคคลธรรมดา ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่บุคคลธรรมดา ที่มาร่วมกันจัดตั้งนิติบุคคลขึ้น ซึ่งการกำหนดสภาพบุคคลให้แก่นิติบุคคลเช่นนี้ ทำให้นิติบุคคลมีความสามารถในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ได้ ในนามของคนเอง เช่น มีสิทธิ ในการถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน หรือเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สามารถจำหน่าย จ่ายโอน หรือรับซื้อ ทรัพย์สิน เป็นเจ้าหนี้ หรือลูกหนี้ ตลอดจนเป็นโจทก์ฟ้องคดี หรือถูกฟ้องได้ ซึ่งสิทธิ และหน้าที่เช่นนี้ เป็นสิทธิ และหน้าที่เช่นเดียวกับที่บุคคลธรรมดามี ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 70 ซึ่งบัญญัติว่า

"....นิติบุคคลย่อมมีสิทธิ และหน้าที่เหมือนบุคคลธรรมดา...."

แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากสถานะของนิติบุคคลต่างจากบุคคลธรรมดา คือนิติบุคคลเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมุติขึ้น ไม่ได้มีชีวิต จิตใจอย่างมนุษย์ ฉะนั้นการที่จะให้นิติบุคคลสามารถมีสิทธิและหน้าที่เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาย่อมเป็นไปไม่ได้ โดยเฉพาะสิทธิและหน้าที่ตามธรรมชาติที่จะพึงมีพึงได้เฉพาะบุคคลธรรมดาเท่านั้น เช่นนิติบุคคลไม่อาจมีสิทธิในการมีครอบครัว ไม่อาจทำการสมรส ไม่อาจเป็นบิดา - มารดา หรือเป็นบุตร ตลอดจนไม่อาจมีสิทธิทางการเมือง เป็นต้น

นอกจากสิทธิและหน้าที่ของนิติบุคคลจะถูกจำกัดโดยบทบัญญัติของกฎหมายอันเนื่องมาจากสถานะของนิติบุคคลแล้ว นิติบุคคลยังถูกจำกัดความสามารถให้ดำเนินการได้เฉพาะภาย

18จิตติ ติงศภัทิย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยบุคคล (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517) หน้า 57

ในขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์ตามที่ระบุในข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งเท่านั้น (ปพพ. มาตรา 69) เพราะนิติบุคคลมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งเพื่อดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้น นิติบุคคลจึงไม่สามารถที่จะกระทำการนอกเหนือไปจากขอบวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ตามตราสารก่อตั้งได้แต่อย่างใด

2.3 สถานะและความสามารถของบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศ

จากการศึกษาถึงสถานะและความสามารถของบุคคลตามกฎหมายโรมันและกฎหมายแพ่งพบว่า ทั้งกฎหมายโรมันและกฎหมายแพ่งได้จำแนกบุคคลออกเป็นบุคคลธรรมดา (natural person) และนิติบุคคล (juristic person) แต่ในกฎหมายระหว่างประเทศมิได้มีการแบ่งแยกประเภทของบุคคล เช่นนี้

ในกฎหมายระหว่างประเทศ บุคคลภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ หมายถึงตัวตน (entity) ใด ๆ ที่มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศ[19] ซึ่งแนวความคิดเดิมรัฐเท่านั้นที่เป็นบุคคลระหว่างประเทศ และเป็นผู้ทรงสิทธิที่มีสิทธิและหน้าที่โดยสมบูรณ์ตามกฎหมายระหว่างประเทศ[20]

ดังจะเห็นได้จากอนุสัญญามอนเตวิดีโอ (Montevideo Convention) ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของรัฐลงวันที่ 26 ธันวาคม ค.ศ. 1933 ได้บัญญัติถึงสิทธิและหน้าที่ขั้นมูลฐานของรัฐไว้ เช่น รัฐมีสิทธิในการดำรงชาติ มีสิทธิในเอกราช และมีอำนาจอธิปไตยในดินแดนและเหนือดินแดน ตลอดจนมีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น

แม้อนุสัญญาดังกล่าวจะบัญญัติให้รัฐมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย ก็มิได้หมายความว่ารัฐทุกรัฐ จะสามารถมีสิทธิและหน้าที่ได้ทุกประการ เพราะรัฐแต่ละรัฐ มีสถานะที่แตกต่างกัน เมื่อสถานะของรัฐแตกต่างกัน สิทธิ หน้าที่ ตลอดจนความสามารถในการกระทำการต่าง ๆ ของรัฐ ก็ย่อมต้องแตกต่างกันด้วย

---

[19]สุธาบดี สัตตบุศย์, กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง, หน้า 38.

[20]D.W. Greig, Internation Law, 2 ed, (London : Butterworth, 1972) pp. 73-74.

2.3.1 รัฐ : บุคคลระหว่างประเทศที่มีความสามารถโดยสมบูรณ์ตามกฎหมาย

รัฐที่มีความสามารถในการมีสิทธิและหน้าที่ที่สมบูรณ์ตามกฎหมาย มิได้เฉพาะรัฐอธิปไตยเท่านั้น ซึ่งรัฐอธิปไตยก็คือ รัฐที่มีประชากร มีดินแดน มีรัฐบาลตลอดจนมีความสามารถในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้โดยอิสระ โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับผู้ใด ดังนั้นรัฐอธิปไตยจึงมีความสามารถในการมีสิทธิ และใช้สิทธิได้อย่างเต็มที่ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายระหว่างประเทศ

ส่วนสถานะอื่น ๆ ของรัฐจะถูกจำกัดความสามารถ เช่น กรณีของรัฐเป็นกลาง รัฐเป็นกลางไม่มีสิทธิที่จะทำสงคราม เว้นแต่ทำเพื่อป้องกันตนเอง และไม่มีสิทธิทำสนธิสัญญาหรือข้อตกลงใด ๆ ซึ่งอาจทำให้รัฐนั้นต้องกลายเป็นฝ่ายในสงครามในอนาคต ซึ่งการจำกัดความสามารถเช่นนี้ ทำให้รัฐเป็นกลางขาดอิสระในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับรัฐอื่น ๆ และขาดอำนาจอธิปไตยที่สมบูรณ์ตามกฎหมายระหว่างประเทศ

กรณีของรัฐอารักขาดินแดนภายใต้อาณัติและดินแดนในภาวะทรัสตี มิได้มีสถานะเป็นบุคคลระหว่างประเทศแต่อย่างใด เพราะไม่สามารถมีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง และต้องอยู่ภายใต้การดูแลของรัฐอื่น แต่ก็มีบางกรณีที่รัฐอารักขาได้ทำสนธิสัญญาสงวนสถานะความเป็นบุคคลระหว่างประเทศของตนไว้ เช่น โมนาโค แม้จะเป็นรัฐในอารักขา ก็ยังสงวนสภาพบุคคลของตนตามกฎหมายระหว่างประเทศไว้ โดยมีสถานะเป็นรัฐถึงอธิปไตย เพราะอยู่ภายใต้การดูแลของฝรั่งเศส[21]

นอกจากจะมีการยอมรับว่ารัฐเป็นบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว ยังมีการยอมรับ ผู้เป็นฝ่ายในสงคราม ฝ่ายกบฏ ตลอดจนแนวร่วมปลดปล่อยว่ามีสถานะเป็นบุคคลระหว่างประเทศเช่นกันแต่บุคคลเหล่านี้มีความสามารถจำกัดเพียงบางประการเท่านั้น

ส่วนเอกชนนั้น ยังเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่ว่าจะมีสถานะเป็นบุคคลระหว่างประเทศ

---

[21]Lauterpacht, Oppenheim's International Law, Vol I, Longmans, Green and Co, 1958, p. 192.

หรือไม่ แต่ในสังคมกฎหมายระหว่างประเทศในปัจจุบันได้มีการยอมรับถึงสิทธิและหน้าที่ของเอกชนบางประการ[22]

ดังจะเห็นได้จาก กฎเกณฑ์ของกฎหมายระหว่างประเทศในปัจจุบันมีส่วนเกี่ยวเนื่องกับเอกชนมากขึ้น เช่น เอกชนที่เป็นเชลยศึก มีสิทธิบางประการตามอนุสัญญากรุงเจนีวาว่าด้วยเชลยศึก หรือตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เป็นต้น ซึ่งกฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องนี้บัญญัติถึงสิทธิของเอกชนโดยตรง ไม่ได้มุ่งถึงสิทธิของรัฐ ดังนั้นเอกชนจึงเป็นผู้มีสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศ ส่วนกรณีหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศจะถือได้หรือไม่ว่า เอกชนมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อการกระทำของคนที่พัวพันกับต่างประเทศ กรณีเช่นนี้ เอกชนไม่ต้องรับผิดเฉพาะรัฐและองค์การระหว่างประเทศเท่านั้นที่จะต้องรับผิดตามกฎหมายระหว่างประเทศการรับผิดนั้นต้องเรียกร้องเอากับรัฐ จะเรียกร้องเอากับเอกชนโดยตรงไม่ได้ เมื่อเรียกร้องกับรัฐแล้ว รัฐก็ไปใช้สิทธิไล่เบี้ยเอาแก่เอกชนผู้ทำความผิดนั้นเอง แต่ก็มีบางกรณีที่เอกชนรับผิดระหว่างประเทศโดยตรง เช่น คดีเกี่ยวกับอาชญากรสงครามของศาล Nuremberg ซึ่งได้ตั้งขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อจะลงโทษพวกนาซี จึงเป็นข้อยกเว้นของหลักเอกชนไม่ต้องรับผิดตามกฎหมายระหว่างประเทศ

เอกชนจึงอาจมีได้ทั้งสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศ ปัญหาว่า ควรหรือไม่ที่จะจัดให้เอกชนนี้เป็นบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศด้วย ยังไม่มีข้อยุติในเรื่องนี้แต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันมีกรณีที่แสดงว่าเอกชนน่าจะเป็นบุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศได้ กรณีเช่นว่านี้ ได้แก่ การเรียกร้องสิทธิของเอกชนต่อองค์การระหว่างประเทศโดยตรง

โดยหลักแล้ว เอกชนซึ่งเป็นผู้เสียหายในกรณีความผิดระหว่างประเทศ ไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องโดยตรงต่อองค์การระหว่างประเทศได้ แต่ต้องเรียกร้องผ่านรัฐของตน กรณีเช่นนี้ น่าจะพิจารณาได้ว่าเอกชนไม่ใช่บุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศ ระหว่างประเทศ เพราะถ้าเอกชนเป็นบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศเช่นเดียวกับรัฐ

---

[22]สุธาบดี สัตตบุศย์, กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง, หน้า 38.

แล้ว ก็น่าจะสามารถเรียกร้องโดยตรงในนามของเอกชนได้

แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้เริ่มมีการยอมรับให้เอกชนใช้สิทธิเรียกร้องโดยตรงโดยไม่ต้องผ่านรัฐของตน เช่นในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปได้ยินยอมให้เอกชนยื่นข้อเรียกร้องโดยตรงต่อคณะกรรมาธิการระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนได้

อีกตัวอย่างหนึ่ง ศาลยุติธรรมแห่งประชาคมยุโรป ก็ยินยอมให้เอกชนหรือนิติบุคคลใช้สิทธิเรียกร้องโดยตรงต่อศาลได้ เช่นกัน[23]

จะเห็นได้ว่า กรณีที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่า ในปัจจุบัน เริ่มมีการยอมรับว่าเอกชนอาจมีสิทธิหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศได้เช่นเดียวกับรัฐ แต่ปัญหาว่าเอกชนจะเป็นบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศได้หรือไม่นั้น ยังไม่มีข้อยุติ

2.3.2 องค์การระหว่างประเทศ : บุคคลระหว่างประเทศที่มีความสามารถโดยจำกัด

แนวความคิดในการก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศนี้ เทียบเคียงได้กับกฎหมายโรมันว่าด้วยการจัดตั้ง universitas หรือ corporation ซึ่งuniversitas หรือ corporation เป็นนิติบุคคล (artificial person) ตามกฎหมายโรมัน โดยเป็นการรวมตัวของกลุ่มบุคคล เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนองค์การระหว่างประเทศก็เกิดจากการรวมกลุ่มของรัฐ ซึ่งรัฐก็เปรียบเสมือนบุคคลที่มาร่วมกันจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศขึ้น โดยการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศนี้ มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการที่แน่นอน มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศ และมีสภาพบุคคลแยกต่างหากจากรัฐสมาชิก ตลอดจนมีองค์กรที่มีอำนาจตัดสินใจเป็นอิสระจากรัฐสมาชิก

---

[23]สุธาบดี สัตตบุศย์, อ้างแล้ว, หน้าเดียวกัน

องค์การระหว่างประเทศเริ่มมีวิวัฒนาการเป็นรูปร่างขึ้นในราวศตวรรษที่ 19 โดยเริ่มจาก The Congress of Vienna ปี 1815[24] ซึ่งเป็นการประชุมระดับสูงทางการเมืองระหว่างประเทศต่าง ๆ ในยุโรป หลังเกิดสงครามนโปเลียนโดยประเทศมหาอำนาจในยุโรป ได้มาประชุมกันเพื่อยุติสงคราม ทำสนธิสัญญาสันติภาพ กำหนดกฎเกณฑ์ในการดำเนินกิจการระหว่างประเทศต่าง ๆ และได้ก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศองค์การแรกคือ คณะกรรมาธิการแม่น้ำไรน์ขึ้น ต่อมาก็ได้มีองค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ เกิดขึ้นอีกมากมาย

ในระยะต่อมา ในช่วงศตวรรษที่ 20 หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 มีการตั้งองค์การสันนิบาตชาติขึ้นในปี 1919 วัตถุประสงค์เพื่อรักษาสันติภาพ และความมั่นคงระหว่างประเทศ แต่เนื่องจากเกิดปัญหาบางประการ ทำให้การปฏิบัติงานขององค์การสันนิบาตชาติล้มเหลว และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็มีการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น ในปี 1945 แทนองค์การสันนิบาตที่ยกเลิกไป ซึ่งองค์การสหประชาชาติมีการดำเนินการคล้ายสันนิบาตชาติ แต่มีวัตถุประสงค์ที่กว้างกว่า โดยเน้นวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา และอนามัย เป็นต้น

2.3.2.1. ประเภทขององค์การระหว่างประเทศ

ก่อนที่จะศึกษาถึงรายละเอียดเกี่ยวกับองค์การระหว่างประเทศ ควรจะได้ศึกษาถึงประเภทขององค์การระหว่างประเทศก่อน เนื่องจากองค์การระหว่างประเทศในปัจจุบันจำแนกออกได้หลายประเภท เช่น

- องค์การระหว่างประเทศที่จำแนกตามระดับ ได้แก่ องค์การระหว่างประเทศระดับสากล ซึ่งเปิดรับสมาชิกทั่วไป เช่น องค์การสันนิบาตชาติ องค์การสหประชาชาติ หรือองค์การระหว่างประเทศที่จำกัดเฉพาะระดับภูมิภาค หรือที่เรียกว่า องค์การภูมิภาค (regional organization) ซึ่งองค์การระหว่างประเทศเช่นนี้ เป็นการเปิดรับประเทศ

---

[24]ชุมพร ปัจจุสานนท์, กฎหมายระหว่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528), หน้า 612.

สมาชิกที่มีความผูกพันทางภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ หรือการเมือง ร่วมกัน[25] เช่น อาเซียน หรือ ประชาคมเศรษฐกิจยุโรป เป็นต้น

- องค์การระหว่างประเทศที่จำแนกตามจุดมุ่งหมาย ได้แก่ องค์การที่จัดตั้งเพื่อความร่วมมือทางด้านทหาร เช่น องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ องค์การกติกาสัญญาวอร์ซอ หรือ องค์การที่จัดตั้งเพื่อความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ประชาคมเศรษฐกิจยุโรป โคมีคอน เป็นต้น

- องค์การระหว่างประเทศที่จำแนกตามลักษณะของสมาชิก ได้แก่ องค์การระหว่างประเทศที่ก่อตั้งโดยรัฐ (intergovernmental organization) เช่น องค์การสหประชาชาติ หรือ องค์การระหว่างประเทศที่ก่อตั้งโดยหน่วยงานที่มิใช่ระดับรัฐบาล (non-governmental organization) ซึ่งองค์การระหว่างประเทศประเภทนี้ก่อตั้งโดยเอกชนของแต่ละรัฐ เพื่อดำเนินการในระดับระหว่างประเทศ องค์การนี้อาจจะก่อตั้งเพื่อแสวงกำไร อันได้แก่ บรรดาบริษัทข้ามชาติทั้งหลาย เช่น บริษัทฟอร์ด บริษัทไอบีเอ็ม และบริษัทเชลล์ เป็นต้น ส่วนองค์การที่ตั้งขึ้นเพื่อมิได้หวังผลกำไร เช่น องค์การกาชาดสากล สมาคมวายเอ็มซีเอ และคณะกรรมการโอลิมปิคสากล[26] เป็นต้น

2.3.2.2. นิยามขององค์การระหว่างประเทศ

เนื่องจากองค์การระหว่างประเทศมีการแบ่งแยกออกเป็นหลายรูปแบบและหลายลักษณะเช่นนี้ ทำให้มีนักนิติศาสตร์หลายท่านพยายามหาข้อเสนอเกี่ยวกับคำนิยามว่าด้วยองค์การระหว่างประเทศว่า องค์การใดบ้างจะมีลักษณะเป็นองค์การระหว่างประเทศตามกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น

- Brierly ได้ให้คำจำกัดความขององค์การระหว่างประเทศว่า "องค์การ

---

[25]ดร. ธารทอง ทองสวัสดิ์, แนวคิดทั่วไปว่าด้วยสถาบันระหว่างประเทศ, จากหนังสือสถาบันระหว่างประเทศ สาขาวิชานิติศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หน้า 22.

[26]เรื่องเดียวกัน. หน้า 23-24.

ระหว่างประเทศ เป็นสมาคมของรัฐต่าง ๆ ซึ่งมีองค์กรร่วมกันและจัดตั้งขึ้นโดยสัญญา"

- Sir Gerald Fitzmaurice "องค์การระหว่างประเทศ เป็นการรวมกลุ่มของรัฐต่าง ๆ ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นโดยสัญญา มีธรรมนูญและองค์กรร่วมกัน มีสภาพบุคคลที่แยกต่างหากจากรัฐสมาชิก และเป็นบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศ มีความสามารถในการทำสัญญา"

- Kelsen "องค์การระหว่างประเทศ เป็นประชาคมระหว่างประเทศที่มารวมกันโดยสัญญา และมีองค์กรร่วมที่จะปฏิบัติหน้าที่ตามวัตถุประสงค์ของประชาคมระหว่างประเทศ"

- El Erian "องค์การระหว่างประเทศ หมายถึง สมาคมรัฐซึ่งก่อตั้งโดยสนธิสัญญา มีกฎข้อบังคับและองค์กรร่วมกัน มีสภาพบุคคลของตนเองแยกต่างจากรัฐสมาชิก"

จากคำนิยามของนักกฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าวข้างต้น ทำให้พอจะสรุปได้ว่า องค์การระหว่างประเทศ หมายถึง องค์การที่ประกอบด้วยรัฐสมาชิกต่าง ๆ ซึ่งก่อตั้งโดยสนธิสัญญา อาจจะเป็นตราสารก่อตั้ง หรือธรรมนูญก่อตั้ง โดยมีองค์กรเป็นขององค์การระหว่างประเทศเอง และมีสภาพบุคคลเป็นของตนเองแยกต่างหากจากสมาชิก

จะเห็นได้ว่า จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้น กล่าวถึงเฉพาะองค์การระหว่างประเทศที่ก่อตั้งขึ้นโดยรัฐเท่านั้น เพราะองค์การระหว่างประเทศที่มีสถานะเป็นผู้ทรงสิทธิที่มีสิทธิ และหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศนั้น จะมีได้ก็แต่เฉพาะองค์การระหว่างประเทศระดับรัฐบาล (intergovernmental organization) เท่านั้น มิได้หมายความรวมถึงองค์การที่มิใช่ระดับรัฐบาล (non-governmental organization) แต่อย่างใด

สิ่งที่น่าพิจารณาต่อมาก็คือ เราสามารถนำคำนิยามเหล่านี้มาใช้วิเคราะห์ว่าองค์การใดบ้างเป็นองค์การระหว่างประเทศในฐานะที่เป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศได้มากน้อยเพียงใด ผู้เขียนจะขอหยิบยกประเด็นปัญหาที่ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่า อาเซียน (ASEAN) มีสถานะเป็นองค์การระหว่างประเทศหรือไม่มาพิจารณา

ประเด็นปัญหาดังกล่าว ได้มีความเห็นแยกเป็น 2 ความเห็น โดยความเห็นแรก

เห็นว่า อาเซียนมิได้มีสถานะเป็นองค์การระหว่างประเทศ อาเซียน (ASEAN : Association of South East Asian Nations) เป็นเพียงการรวมกลุ่มของรัฐสมาชิก 6 รัฐ คือ บรูไน อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์และไทย โดยมีจุดมุ่งหมายในการก่อตั้งเพื่อร่วมมือและช่วยเหลือในการพัฒนาประเทศและยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนในกลุ่มประเทศให้สูงขึ้น[27] อาเซียนก่อตั้งโดยปฏิญญา[28] (declaration) การที่อาเซียนใช้ปฏิญญาแทนสนธิสัญญา ก็เพราะถ้าทำเป็นสนธิสัญญา จะมีผลผูกมัดตามกฎหมายระหว่างประเทศ และต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาของประเทศสมาชิกก่อนซึ่งเป็นเรื่องยุ่งยาก ด้วยเหตุนี้ การก่อตั้งอาเซียนจึงก่อตั้งโดยปฏิญญา ซึ่งเป็นการประกาศเจตนารมณ์ร่วมกันมากกว่าจะเป็นการผูกมัดในแง่ของกฎหมาย[29] จะเห็นได้ว่าปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration ลงวันที่ 8 สิงหาคม ค.ศ. 1967) มิได้สร้างองค์กรซึ่งมีอำนาจในการตัดสินใจที่เป็นเอกเทศต่างหากจากบรรดารัฐสมาชิกแต่อย่างใด เพียงแต่กำหนดแนวนโยบายร่วมในส่วนภูมิภาคเพื่อการคุ้มครองและรักษาความปลอดภัย ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมไว้เท่านั้น[30]

เนื่องจากสมาคมอาเซียน ไม่มีองค์กรถาวรเป็นตัวแทนของรัฐสมาชิก การทำนิติกรรมระหว่างประเทศของสมาคมอาเซียนกับบุคคลระหว่างประเทศอื่น นอกจากรัฐสมาชิกกระทำโดยการมอบอำนาจของบรรดารัฐสมาชิกให้รัฐสมาชิกใด

---

[27]ศาสตราจารย์ ดร. กระมล ทองธรรมชาติ, "อาเซียน" ใน เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ, หน้า 1099.

[28]Ten Years ASEAN, Jakarta : ASEAN Secretarial, 1978, pp. 8-9.

[29]กระมล ทองธรรมชาติ, เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ, หน้า 1107.

[30]ดร. วีระพันธุ์ วัชราทิตย์, บุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศ, ใน เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หน้า 97.

สมาชิกหนึ่งลงนามแทนสมาชิกทั้งหมด โดยจะพิจารณาตามความเหมาะสมเป็นกรณี ๆ ไป[31] จะเห็นได้ว่า อาเซียนมิได้มีสภาพบุคคลแยกต่างหากจากรัฐสมาชิกแต่อย่างใด

ดังนั้น อาเซียนจึงมีสถานะเป็นเพียงสมาคม (association) ที่เป็นการรวมกลุ่มของประเทศส่วนภูมิภาคอย่างหลวม ๆ เท่านั้น ยังมิใช่องค์การระหว่างประเทศ ตามคำนิยามที่กล่าวข้างต้นแต่อย่างใด แต่อย่างไรก็ตาม โครงสร้างของอาเซียนในปัจจุบัน อาจพัฒนาไปสู่พัฒนาการว่าด้วย องค์การระหว่างประเทศที่มีนิติฐานะอย่างสมบูรณ์ตามความหมายข้างต้นต่อไป

ส่วนอีกความเห็นที่สอง เห็นว่า อาเซียนมีสถานะเป็นองค์การระหว่างประเทศที่มีนิติฐานะเป็นบุคคลระหว่างประเทศ มีสิทธิ หน้าที่ และความสามารถตามกฎหมาย[32] ความเห็นนี้เห็นว่า ปฏิญญากรุงเทพ ซึ่งเป็นตราสารก่อตั้ง อาเซียนนั้น มีลักษณะเป็นสนธิสัญญาตามความหมายของอนุสัญญากรุงเวียนนา มาตรา 2 (1)(a) ที่กล่าวว่า

"สนธิสัญญา หมายถึง ความตกลงระหว่างประเทศที่กระทำขึ้นระหว่างรัฐ เป็นลายลักษณ์อักษร และอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งนี้ ไม่ว่าสนธิสัญญาจะกระทำในรูปเอกสารฉบับเดียว สองฉบับ หรือหลายฉบับ และไม่ว่าจะมีชื่อเรียกเฉพาะอย่างใดก็ตาม"

เมื่อวิเคราะห์จากตราสารก่อตั้งอาเซียน ซึ่งทำในรูปแบบของ "ปฏิญญา" แล้วพบว่าปฏิญญาดังกล่าว มีลักษณะเป็นสนธิสัญญาที่มีผลบังคับตามกฎหมาย แม้ปฏิญญาจะเป็นเพียงการลงนามร่วมของรัฐมนตรีต่างประเทศ ของประเทศสมาชิกต่าง ๆ ก็ตาม แต่การลงนามดังกล่าวก็เป็นการแสดงเจตนาผูกพันต่อตัวปฏิญญา และเมื่อพิจารณาจากสาระของตราสาร ที่

31เรื่องเดียวกัน., หน้า 100.

32ลาวัณย์ เขมะพันธุ์, นิติฐานะและปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการทำสนธิสัญญาและการปฏิบัติตามสนธิสัญญาของอาเซียน, (วิทยานิพนธ์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2528) หน้า 249.

แสดงออกถึงเจตนารมณ์ของค่ภาคี ตลอดจนวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ของอาเซียน แล้วจะเห็นได้ว่า ภาคีสมาชิกยอมรับผลของปฏิญญากรุงเทพ และยอมผูกพันตามพันธะกรณีที่มีตามปฏิญญาดังกล่าว 33

นอกจากนี้แล้ว อาเซียน ก็มีองค์กรในการดำเนินงานของตนเอง คือ มีการประชุมประจำปีรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียน (ASEAN Ministerial Meeting) คณะกรรมการประจำ (Standing Committee) คณะกรรมการเฉพาะกิจ (Ad hoc Committee) สำนักเลขาธิการประจำชาติอาเซียน (National Secretarial) และโดยเฉพาะมีการจัดตั้งสำนักเลขาธิการอาเซียน (ASEAN Secretarial) ซึ่งตั้งอยู่ที่อินโดนีเซีย โดยได้มีการกำหนดในตราสารก่อตั้งว่า สำนักเลขาธิการอาเซียน เป็นองค์กรกลางบริหารของอาเซียน โดยมีอำนาจ หน้าที่ และมีความสามารถต่าง ๆ เช่น มีความสามารถในการทำสนธิสัญญาจัดการทรัพย์สินและการดำเนินคดี ซึ่งความสามารถดังกล่าวเป็นความสามารถขององค์กร ที่แยกออกจากรัฐสมาชิก โดยมีอำนาจ ตลอดจนมีความสามารถติดต่อกับภายนอกอาเซียนอย่างเป็นทางการ ในนามอาเซียน

ประการสำคัญอาเซียน เป็นนิติบุคคลระหว่างประเทศ ที่มีสิทธิและมีความสามารถในทางระหว่างประเทศ การพิสูจน์ถึงนิติฐานะของอาเซียนดังกล่าว เป็นการพิสูจน์ถึงความสามารถต่าง ๆ ที่มีอยู่ของอาเซียน ซึ่งพิจารณาจากการดำเนินกิจกรรมระหว่างประเทศของอาเซียนทั้งภายในและภายนอกองค์การ โดยเฉพาะความสามารถในการทำสนธิสัญญา ตลอดจน ความสามารถในการดำเนินกิจกรรมในทางระหว่างประเทศ ซึ่งมีผลผูกพันสมาชิก

เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบต่าง ๆ แล้ว พบว่า อาเซียนมีลักษณะเป็นองค์การระหว่างประเทศ ประเภทองค์การระดับภูมิภาค เพื่อความร่วมมือ จะเห็นได้ว่าการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของอาเซียน มีลักษณะเฉพาะตัว แตกต่างจากองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ เนื่องจากการปฏิบัติงานของอาเซียนจะประกอบด้วย ตัวแทนของรัฐภาคีทุกรัฐ ซึ่งมา

33เรื่องเดียวกัน., หน้า 245.

ร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในนามของสมาคม เหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจาก การก่อตั้งอาเซียน ในระยะเริ่มแรก เกิดขึ้นจากปัญหาทางการเมือง และปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญ ในระยะนั้น ประเทศสมาชิกอาเซียนต่าง ๆ (ยกเว้นไทย) พึ่งได้รับการปลดปล่อยให้เป็น อิสระจากระบอบอาณานิคม ซึ่งมีระบบการปกครองและระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน

เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากความแตกต่างกันดังกล่าว ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ปฏิญญากรุงเทพ เน้นเรื่องสิทธิเสมอภาค และการร่วมมือ ในฐานะที่ เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะไม่กำหนดบทบัญญัติที่มีลักษณะบังคับที่ชัดแจ้งหรือกำหนด องค์กรที่แน่นอน ตายตัว ที่มีอำนาจในกิจการเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะเป็นลักษณะ การดำเนินกิจกรรมร่วมกันมากกว่า ดังนั้นอาเซียนจึงมีลักษณะองค์การระหว่างประเทศ ที่มี ลักษณะเฉพาะตัว แตกต่างจากองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า การที่จะพิจารณาว่าองค์การใด มีลักษณะ เป็นองค์การระหว่างประเทศหรือไม่ หากพิจารณาจากเพียงคำนิยามเพียงอย่างเดียว คงไม่ เป็นการเพียงพอ เพราะปัจจุบันคำนิยามขององค์การระหว่างประเทศยัง เป็นที่ถกเถียงกัน อยู่ยังไม่มีที่ยุติ คำนิยามว่าด้วยองค์การระหว่างประเทศเป็นเพียงแนวทางที่ใช้ประกอบการ พิจารณาเท่านั้น ที่สำคัญควรดูว่า องค์การใดสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพียงใดมากกว่า

นอกจากนั้นแล้วมีบางองค์การ เช่น องค์การระหว่างประเทศที่มิได้ก่อตั้งโดยรัฐ (non-governmental organization) อาจจะมิได้มีองค์ประกอบเช่นนี้ กล่าวคือ มิได้ เป็นองค์การที่ประกอบด้วยรัฐสมาชิก เพราะก่อตั้งโดยเอกชน หรืออาจจะมิได้มีสภาพบุคคล ระหว่างประเทศที่มีสิทธิ และหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศแต่อย่างใด

ถ้าพิจารณาจากคำจำกัดความดังกล่าว ก็จะพบว่าใช้ได้กับเฉพาะองค์การระหว่าง ประเทศ ซึ่งเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะองค์การระหว่างประเทศ ระดับรัฐบาลเท่านั้น มิได้หมายรวมถึงองค์การระหว่างประเทศที่มิใช่ระดับรัฐบาลแต่อย่างใด เพราะถ้านำองค์ประกอบนี้มาใช้กับองค์การระหว่างประเทศที่มิใช่ระดับรัฐบาลด้วย ก็จะทำ ให้องค์การระหว่างประเทศที่มิใช่องค์การระหว่างประเทศระดับรัฐบาลมิใช่องค์การระหว่าง ประเทศ เช่นนี้ เห็นจะเป็นการไม่ถูกต้องนัก

ดังนั้น การที่จะพิจารณาว่า องค์การใดเป็นองค์การระหว่างประเทศหรือไม่ จึงต้องพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป

2.3.3.3 อำนาจ หน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ

เมื่อได้ศึกษาถึงประเภทและคำนิยามขององค์การระหว่างประเทศแล้ว ควรจะได้ศึกษาถึง ขอบข่ายอำนาจขององค์การระหว่างประเทศด้วยว่าองค์การระหว่างประเทศมีอำนาจ หน้าที่ใดเพียงใด แม้องค์การระหว่างประเทศจะมีสถานะเป็นบุคคลระหว่างประเทศเช่นเดียวกับรัฐ แต่มิได้หมายความว่า องค์การระหว่างประเทศจะมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเท่าเทียมกับรัฐ เนื่องจากลักษณะโครงสร้างขององค์การระหว่างประเทศต่างจากรัฐ คือ องค์การระหว่างประเทศไม่มีดินแดนเป็นของตนเอง องค์การระหว่างประเทศมิได้มีอำนาจเหนือดินแดน และเหนือประชากรของตน องค์การระหว่างประเทศมีขอบข่ายอำนาจเพียงเพื่อ การปฏิบัติตามเป้าหมายที่ตราสารก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศระบุไว้ ดังนั้น ขอบข่ายอำนาจขององค์การระหว่างประเทศ จึงเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ตามตราสารเท่านั้น[34] เพราะองค์การระหว่างประเทศถูกสร้างขึ้นโดยเจตนาร่วมกันของรัฐสมาชิก เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงาน เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันตามเป้าหมายที่วางไว้

การปฏิบัติหน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ จึงเป็นการกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ซึ่งองค์การระหว่างประเทศก็จะถูกกำหนดอำนาจ หน้าที่ และเป้าหมายแตกต่างกันออกไป ซึ่งเป็นไปตามตราสารก่อตั้งขององค์การแต่ละองค์การ

นอกจากตราสารก่อตั้งจะเป็นตราสารที่ระบุอำนาจ หน้าที่ ขององค์การระหว่างประเทศแล้ว ตราสารยังเป็นการจำกัดอำนาจขององค์การระหว่างประเทศด้วย ดังจะเป็น

---

[34] ดร.ชุมพร ปัจจุสานนท์, กฎหมายว่าด้วยองค์การระหว่างประเทศ, ใน เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศ, หน้า 671.

ได้จาก ข้อ 2 วรรค 7 แห่งกฎบัตรสหประชาชาติ ที่ระบุว่า "ไม่มีบทบัญญัติใดแห่งกฎบัตรที่อนุญาตให้สหประชาชาติเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องที่ถือว่าเป็นกิจการภายในของรัฐ (domestic jurisdiction)..."

ดังนั้น ขอบข่ายอำนาจขององค์การระหว่างประเทศ จึงต้องมีเฉพาะเจาะจงโดยสอดคล้องกับเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ขององค์การระหว่างประเทศเป็นสำคัญ

จะเห็นได้ว่า อำนาจ หน้าที่ขององค์การระหว่างประเทศ มาจากตราสารก่อตั้งขององค์การระหว่างประเทศโดยตรง (attributive competence) หรืออาจเกิดขึ้นจากอำนาจโดยปริยาย (implied power) ซึ่งเป็นอำนาจที่ ระบบอยู่ในวัตถุประสงค์ขององค์การนั้น แต่อย่างไรก็ตาม อำนาจดังกล่าว ขององค์การระหว่างประเทศ ต้องเป็นอำนาจที่สืบเนื่องมาจากความจำเป็นของการปฏิบัติหน้าที่ (functional competence) ขององค์การด้วย

ดังได้กล่าวมาแล้ว เนื่องจากองค์การระหว่างประเทศ จำแนกออกได้หลายประเภทแตกต่างกัน และขอบข่ายอำนาจก็แตกต่างกันด้วย ดังนั้น เพื่อเป็นการจำกัดขอบเขตของการศึกษา ผู้เขียนจึงได้ทำการศึกษา และวิเคราะห์เฉพาะองค์การระหว่างประเทศระดับรัฐบาล โดยเฉพาะองค์การสหประชาชาติ และทบวงการชำนัญพิเศษเท่านั้น

ทบวงการชำนัญพิเศษ เป็นสถาบันระหว่างประเทศที่มิได้เป็นส่วนหนึ่งของสหประชาชาติ แต่มีความเกี่ยวโยงกับสหประชาชาติในบางลักษณะ เพราะว่า มีการติดต่อกันระหว่างเจ้าพนักงานขององค์การเหล่านี้กับเจ้าพนักงานของสหประชาชาติ ตามข้อ 57 แห่งกฎบัตรสหประชาชาติระบุว่า ทบวงการชำนัญพิเศษต่าง ๆ ที่ได้สถาปนาขึ้นโดยความตกลงระหว่างรัฐบาลและมีความรับผิดชอบระหว่างประเทศอย่างกว้างขวางด้านเศรษฐกิจ การสังคม วัฒนธรรม การศึกษา อนามัยและอื่น ๆ ที่นิยามไว้ในเอกสารการก่อตั้งของตน จะผูกพันกับสหประชาชาติตามบทบัญญัติในข้อ 63 และข้อ 58 กำหนดว่า องค์การจะจัดทำคำแนะนำสำหรับประสานนโยบายและกิจกรรมของทบวงการชำนัญพิเศษ สำหรับเงื่อนไขที่ทบวงการชำนัญพิเศษจะผูกพันกับสหประชาชาติได้อย่างไรนั้น จะถูกกำหนดโดยข้อตกลงที่สหประชาชาติทำกับทบวงการชำนัญพิเศษ ข้อตกลงเหล่านี้อาจริเริ่มมาจากคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคม หรือจากทบวงการชำนัญพิเศษ และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมใหญ่ของทบวงการ

ชำนัญพิเศษนั้น ๆ และโดยสมัชชาสหประชาชาติโดยการเสนอของคณะมนตรีเศรษฐกิจสังคม

หน่วยงานชำนัญพิเศษเป็นองค์การที่มีอำนาจหน้าที่อิสระ มีโครงสร้างเป็นของตนเองอย่างแท้จริง มีสมัชชาของตนเอง ดังนั้นหน่วยงานชำนัญพิเศษจึงแตกต่างกับองค์กรของสหประชาชาติ เพราะองค์กรของสหประชาชาติขึ้นอยู่กับสหประชาชาติเต็มที่ ทั้งโครงสร้างและการปฏิบัติงาน ตัวอย่างของหน่วยงานชำนัญพิเศษก็เช่น องค์การการบินพลเรือนระหว่างประเทศ องค์การแรงงานระหว่างประเทศ เป็นต้น

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า หน่วยงานชำนัญพิเศษเป็นองค์การระหว่างรัฐบาลที่มีอำนาจหน้าที่ และโครงสร้างของตนเองไม่เกี่ยวกับสหประชาชาติ แต่มีความสัมพันธ์กับสหประชาชาติอย่างหลวม ๆ โดยการทำความตกลงกันระหว่างสหประชาชาติ (โดยคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งกระทำในนามสมัชชา) กับหน่วยงานชำนัญพิเศษนั้น ๆ [35]

---

[35]สมพงษ์ ชูมาก, องค์การระหว่างประเทศ : สันนิบาตชาติและสหประชาชาติ, กรุงเทพ : สำนักพิมพ์เกล็ดไทย, พ.ศ. 2525 หน้า 69 - 87.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย